

САМОСТІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК

INDEPENDENT ACTION OF STUDENTS IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE SKILLS

Стаття присвячена проблемі вдосконалення навчання українського професійного мовлення студентів технічних спеціальностей. Визначено основні напрями розвитку мовленнєвих навичок. Запропоновано систему вправ і завдань, спрямовану на формування самоосвітньої та комунікативної компетентності. Подано класифікацію методів навчання професійного мовлення студентів, спрямовану на розвиток самоосвітньої компетентності. Наведено приклад інтерактивного навчання.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, комунікативна компетентність, особистісно орієнтоване навчання, методи навчання, інтерактивне навчання.

Стаття посвящена совершенствованию обучения украинскому профессиональному языку студентов технических вузов. Определены основные направления развития речевых навыков. Система упражнений и заданий направлена на формирование самообразовательной и коммуникативной компетентности. Рассмотрена классифи-

кация методов обучения профессиональной речи студентов, которая направлена на развитие самообразовательной компетентности. Приведены примеры интерактивного обучения речи.

Ключевые слова: самообразовательная компетентность, коммуникативная компетентность, личностно ориентированное обучение, методы обучения, интерактивное обучение.

This article is devoted to improving the teaching of the Ukrainian professional language of technical students. The main directions of development of speech skills. The system of exercises and tasks is aimed at forming self-educative and communicative competences. In this article it is adduced the classification of methods of teaching of professional speech of students, which is aimed at the development of self-educative competence. In this article it is provided examples of the interactive teaching of speech.

Key words: self-educative competence, communicative competence, personalized teaching, methods of teaching, interactive teaching.

УДК 378.147:811.161.2

Кузьміна Л.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри українознавства
Харківського національного
університету радіоелектроніки

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасній освіті особливої значущості набуває навчання, спрямоване на розвиток самодостатньої та всебічно розвиненої особистості. Як зазначає науковець М. Пентиліук, мовна освіта сьогодні потребує трансформування технологій навчання мови, розроблення інноваційних методик, спрямованих на саморозвиток і самоосвіту мовної особистості [1, с. 23]. Актуальність проблеми зумовлена тим, що академічні знання не є визначальним показником якості освіти. Їм на зміну прийшли такі критерії, як стійка мотивація до самоосвіти, усвідомлення потреби навчатися впродовж життя, удосконалюватися в професійній діяльності. Отже, і важливим завданням мовної освіти має стати розвиток у студентської молоді самоосвітньої компетентності, пов'язаної з навичками самовдосконалення власного мовлення. Становлення цих навичок має здійснюватися засобами інтерактивних технологій, завдяки яким не просто передаються знання як фрагментарна інформація, а й забезпечуються всі умови для розкриття суб'єктного досвіду студента, його пізнавальної самостійності та творчої активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання організації інтерактивного навчання є об'єктом дослідження провідних українських дидактів і лінгводидактів, зокрема Л. Варзацької, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Донченко, І. Дроздової, С. Карамана, К. Климової, Л. Кратасюк, О. Копусь, М. Пентиліук, Т. Симоненко, Г. Шелехової та ін. Учені доводять, що якість навчання мови в серед-

ній і вищій школах зростає за рахунок запровадження інтерактивних методів, регулярного залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, організації контролю за власною мовленнєвою діяльністю.

Безперечний інтерес мають праці, в яких значну увагу зосереджено на формуванні вмінь самостійної та інтерактивної навчальної діяльності (І. Беха, Л. Варзацької, О. Вербицького, В. Давидова, І. Зимньої, С. Подмазіна, В. Серикова, Н. Талізної, А. Хуторського, С. Якиманської та ін.). Сучасні дослідники обґрунтовують ефективність і перспективність особистісно зорієнтованої освіти на основі спілкування, взаємодії, взаємооцінювання.

Як наголошує І. Зимня, перед викладачем стоїть відповідальне завдання – «формування студента як суб'єкта навчальної діяльності, що передбачає насамперед необхідність навчити його планувати, організовувати свою діяльність ...» [2, с. 185]. Тому нині пріоритетним є особистісно орієнтоване навчання, пошук методик і технологій, спрямованих на розвиток особистості, формування вмінь самостійно здобувати знання, бути активним учасником навчального процесу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те що науковці усвідомлюють необхідність запровадження інтерактивного навчання, досі залишається потреба в розробленні методик, спрямованих на розвиток у студентів навичок самонавчання та самовдосконалення власного мовлення.

Мета статті – обґрунтувати доцільність системного впровадження в практику особистісно орієнтованого навчання, спрямованого на розвиток самоосвітньої та комунікативної компетентності студентів.

Виклад основного матеріалу. Автору концепції особистісного виховання В. Сєрикову належить думка, що особистість будує себе сама [3]. Відповідно до цього положення, перед викладачем стоїть відповідальне завдання – формувати мовну особистість як суб'єкта навчальної діяльності, що передбачає насамперед вміння планувати, організувати власну навчальну й мовленнєву діяльність.

Під самоосвітньою компетентністю розуміємо вміння особистості самостійно перетворювати, розвивати й доповнювати власні знання, схильність до творчого розв'язання завдань, прагнення до саморозвитку та самореалізації, спроможність до аналізу власного мовлення.

Найбільш аргументованим, на нашу думку, є визначення поняття «інтерактивне навчання», сформульоване Т. Паніною та Л. Вавіловою. На думку авторів, це спосіб пізнання, що здійснюється у формах спільної діяльності учасників навчального процесу через взаємодію один із одним, обмін інформацією, вирішення проблем, моделювання ситуацій, оцінювання дій колег і власної поведінки, занурення в реальну атмосферу ділової співпраці щодо вирішення проблем [4, с. 8].

З наведеного формулювання випливає, що інтерактивні методи мають широкі можливості для організації особистісно орієнтованого навчання, зокрема дають змогу реалізувати природне прагнення студентів до спілкування, співпраці, сприяють вихованню гуманних стосунків між учасниками навчання, самостійності, вмінню доводити й відстоювати свою думку.

Однією з основних вимог до розроблення особистісно орієнтованого навчального процесу є надання студентам можливостей обирати зміст, вид і форми під час виконання завдань.

З огляду на ці вимоги, розроблено варіативну робочу програму, що сприяє засвоєнню навчального матеріалу кожним студентом у зоні ближнього розвитку на основі особливостей його суб'єктного досвіду.

Велике значення в інтерактивному навчанні має варіативна робоча програма, у якій представлено рівні засвоєння (репродуктивний, конструктивний, творчий) і відповідно до них сформульовано цілі, що ставляться перед студентами на занятті.

Для студентів варіативна робоча програма слугує орієнтиром у навчанні, засобом планування їхньої освітньої діяльності. Ознайомлення з планом роботи на практичному занятті дає студентам змогу заздалегідь підготуватися; свідомо обрати рівень знань, відповідно до якого вони зможуть

узяти участь у навчальному процесі; стимулює їхню самоосвітню компетентність; формує позитивну мотивацію до вивчення мовної дисципліни.

Навчальний процес, спрямований на розвиток самоосвітньої компетентності й активної когнітивної діяльності студентів у процесі вивчення мови, ґрунтується на таких дидактичних вимогах: забезпечення студентів умінням користуватися загальними прийомами, способами діяльності, за допомогою яких засвоюються знання; створення мотиваційної установки до прояву самостійності, що досягається перевтіленням учасників навчання в суб'єктів діяльності, наданням можливостей вибору завдань, видів і форм роботи; організація регулярного самоконтролю, самооцінювання своєї навчально-пізнавальної діяльності (правильність, повнота і спосіб виконання); упровадження завдань, що потребують посиленої розумової діяльності, з поступовим ускладненням і зменшенням контролю викладача.

На практичних заняттях застосовуються такі методи навчання:

- *спонукально-пошуковий* – залучає аудиторію до активної розумової діяльності пошукового характеру: спостереження, аналізу, класифікації мовного матеріалу, лінгвістичного і стилістичного аналізу текстів, трансформування текстів залежно від зміни ситуацій спілкування тощо;

- *спонукально-комунікативний* – призначений для створення власних писемних та усних жанрів науково-навчального і професійного спілкування;

- *проблемно-комунікативний* – передбачає розв'язання комунікативних проблемних завдань і створення жанрів відповідно до проблемних мовленнєвих ситуацій;

- *інтерактивні методи*, а саме: ділова гра, інтерв'ю, дискусія, диспут, мовний і комунікативний тренінги, моделювання й аналіз комунікативних ситуацій, метод проектів є способами самостійного використання сформованих мовних і професійно-комунікативних умінь;

- *організаційний метод* – самоконтроль і взаємоконтроль.

На рис. 1 відтворено етапи практичних занять, а також форми, система методів і прийомів роботи, що запроваджуються на кожному етапі.

Призначення мотиваційно-спонукального етапу – активізувати роботу студентів, сформувати в них позитивні мотиви до пізнавальної діяльності, до вдосконалення комунікативної компетентності.

Наступний етап заняття – *актуалізація знань, умінь і навичок* – передбачає опрацювання мовної, мовленнєвої, термінологічної компетентності, формування орієнтирів для подальшої навчально-практичної діяльності. У межах *комунікативно-формувального етапу* студенти виконують вправи на сприйняття, відтворення, аналіз, порівняння і трансформування текстів різних

Рис. 1. Етапи практичних занять

стилів і жанрів. *Комунікативно-діяльнісний етап* передбачав активне залучення студентів у процес мовленнєвої діяльності й текстотворення. Вагоме значення у формуванні мовної особистості має *рефлексивно-оцінювальний етап*, основне призначення якого – залучити студентів до аналізу й корекції чужого або свого мовлення, оцінювання результатів власної діяльності.

У межах мотиваційно-спонукального етапу, крім прийомів, відтворених на рис. 1, студентам пропонуються робочі аркуші, що відповідають рівням їхньої пізнавальної діяльності. Цей дидактичний матеріал дає можливість учасникам навчального процесу усвідомити пізнавальну мету заняття, основні етапи її досягнення, критерії, за якими оцінюватимуться їхні навчальні дії, умови аналізу, самоаналізу результатів навчання.

Пропонуємо скорочений варіант робочого аркуша для студентів творчого рівня підготовки.

РОБОЧИЙ АРКУШ

(прізвище, ім'я студента, група)

Тема заняття: «Структурні й комунікативні якості професійного тексту»

Після вивчення теми Ви будете знати: основні якості тексту, способи зв'язку речень у тексті, основні якості, що становлять культуру професійного мовлення; структуру й вимоги до оформлення доповідної та пояснювальної записок. *Ви будете вміти:* визначити тему й основну думку твору, тип мовлення; редагувати тексти документів відповідно до основних комунікативних вимог; створювати доповідні й пояснювальні записки; будувати діалог за ситуацією «Бесіда студента з куратором і заступником декана факультету з причини порушення навчальної дисципліни».

Рефлексія. Після кожного завдання оцінюйте якість своєї роботи за допомогою позначок: «+» – правильно; «-» – неправильно; «0» – завдання не

виконав; «С» – завдання виконав самостійно; «V» – завдання сподобалося; «Л» – не сподобалося.

I. Мотиваційно-спонукальний етап

Завдання 1 (до 5 балів). Виконується в парах або в групах. Створіть тестові завдання (6 запитань по 4 варіанти відповіді) з тем на вибір.

II. Етап актуалізації знань, умінь і навичок

Завдання 2 (до 5 балів). Виконується в мікрогрупах. Опрацюйте спочатку самостійно опорну схему «Основні ознаки тексту» й таблицю «Ознаки культури мовлення». Приєднайтеся до мікрогруп студентів репродуктивного рівня й проконтролюйте хід обговорення та правильність виконання колективних завдань. Проаналізуйте роботу кожного члена мікрогрупи та її результат.

III. Комунікативно-формульальний етап

Завдання 3 (до 5 балів). 1. Виконується самостійно. Укладіть словничок стійких висловів, що використовуються в пояснювальних, доповідних і службових записках. Оформіть електронний варіант одного документа на Ваш вибір. 2. Об'єднайтеся в пару зі студентом конструктивного рівня й перевірте правильність виконання завдання.

IV. Комунікативно-діяльнісний етап

Завдання 6 (до 4 балів). 1. Попрацюйте порадиником та експертом. Ознайомтеся з наведеною комунікативною ситуацією. Дайте учасникам мікрогрупи поради щодо проведення спілкування. 2. Поміняйтеся з іншим експертом мікрогрупами. Прослухайте бесіди й проаналізуйте їх за наведеним алгоритмом.

V. Рефлексивно-оцінювальний етап

1. Середній бал за роботу на практичному занятті _____

2. Оцініть одним реченням свою роботу на занятті у формі роздуму про свій внутрішній стан.

3. У формі синквейна оцініть вивчений матеріал:

Поняття «Культура мовлення»

2-й рядок – опис явища (двома прикметниками).

3-й рядок – опис дії (трьома дієсловами).

4-й рядок – фраза, що висловлює Ваше ставлення до явища.

5-й рядок – синонім, що узагальнює або розширює зміст явища (одним словом).

Домашнє завдання: 1) знайдіть сайти, присвячені питанню культури української мови; 2) проаналізуйте їх, визначивши, які аспекти культури мови порушує кожний сайт, чи достатньо інформативними вони є; 3) напишіть стислий огляд цих сайтів у формі критичного опису.

Висновки. Отже, формування самоосвітньої компетентності студента передбачає вивчення професійного мовлення в комунікативно-діяльному режимі з орієнтацією на його здібності, потреби, мотиви й інтереси. Варіативна навчальна програма уможливорює диференційну самостійну роботу студентів і вибір ними способу виконання діяльності на практичних заняттях. Розвиток самоосвітньої компетентності здійснюється засобами не тільки самостійного, а й інтерактивного навчання, завдяки яким не просто передаються знання як фрагментарна інформація, а забезпечуються умови для розкриття суб'єктного досвіду студента, його пізнавальної самостійності та творчої активності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пентилюк М. Актуальні проблеми української лінгводидактики в дослідженнях учених-методистів. *Дивослово*. № 9. 2016. С. 23–27.

2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов. 2-е изд., доп., испр. и перераб. Москва: Логос, 2001. 383 с.

3. Сериков В.В. Содержание и функции учебника в системе личностно ориентированного образования. *Современный вузовский учебник: проблемы и решения*. Волгоград: ВА МВД России, 2001. С. 13–16.

4. Панина Т.С., Вавилова Л.Н. Современные способы активизации обучения: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. Т.С. Паниной. 4-е изд., стер. Москва: Академия, 2008. 176 с.